

Захарова Надежда Константиновна,
учитель якутского языка и литературы
МБОУ “Эмисская общеобразовательная
школа имени В.М.Новикова-Кюннюк Урастырова”
Амгинский улус

Захарова Надежда Константиновна,
саха тылын уонна литературатын учуутала,
В.М.Новиков-Күннүк Уурастыырап
Эмис орто оскуолата, Амма улууһа

**Орто сүһүөххэ үөрэнээччилэр саха тылын уруогар
аабар сатабылларын сайыннарар соруудахтар холобурдара**

**(Дидактическая разработка задания, направленного на развитие функциональной
грамотности обучающихся на уроках якутского языка в 6-8 классах)**

1 тиэкис.

Владимир Петрович Ларионов 1938 сыллаахха олунньу 10 күнүгэр Мэнэ-Ханалас улууһун Лоомтука нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Бииргэ төрөөбүт 16 оҕоттон кини соҕотох ордон хаалбыта.

Кыра сааһыттан ахсаанна ураты дьоҕурдааҕа биллибит. Ол курдук, иккис кылааска үөрэнэ сылдьан, төрдүс кылаастар садаачаларын суоттаан бука барыларын сөхтөрөр эбит. Майа орто оскуолатын кыһыл көмүс мэтээлинэн бүтэрбитэ.

Владимир Ларионов 1956 сыллаахха Бауман аатынан Москватааҕы училищеҕа механико-технологическай факультетка үөрэнэ кирибит. Үөрэххэ олус баҕалаах буолан, төһө даҕаны олорор уопсайа 42 килэмиэтир ыраах буоллар, туйгуннук үөрэммитэ. Үөрэҕи кытта спорду дьүөрэлээн, волейболлуур, баскетболлуур, ханкылыыр эбит. велосипед спордун сөбүлээн, училище сүүмэрдэммит хамаандатыгар кирибит, бастакы спортивной разряд нуорматын толорбут.

Үйэтин тухары төрөөбүт Сахатын сиригэр туһалаах буолларбын диэн үлэлээбитэ-хамсаабыта. Массыналар тымныыны тулуйар ньымаларын үөрэтэн, кандидатскай диссертациятын көмүскээбитэ, сварнай соединениелар тымныыга хайдыыларын анаан чинчийбитэ, элбэх арийыылары онорбута.

300-тэн тахса научнай үлэ, 17 монография ааптара. Владимир Петрович сахалартан бастакынан техническэй наука докторун аатын ылбыта. Кини салайыытынан 20 наука кандидата уонна 7 наука доктора учуонай истиэпэнин ылбыттара кини эдэр дьону наукаҕа уһуйар талаанын мэкитиэлиир.

Наукаҕа үрдүк ситиһиилэрин иһин Москватааҕы Бауман аатынан училище чулуу выпускниктарын галереятыгар сахалартан бастакынан кирибитэ. Владимир Петрович бу бочуоттаах галереяҕа А.Н. Туполев, С.П. Королев курдук Аан дойдуга албан аатырбыт бөдөн учуонайдары кытта биир кэккэҕэ турбута. Кембридж университета кинини “20 үйэ бастын учуонайдара” диэн справочникка киллэрбитэ.

1 соруудах. Эн санааҕар, бу тиэкискэ манньк санаа этиллэр дуо? Бэлиэтээ.

Манньк санаа тиэкискэ баар дуо?	баар	суох
1. Ларионов элбэх оҕолоох ыалга төрөөбүт		
2. Ларионов ыал соҕотох оҕото эбит		
3. Учуонай массыына тимирэ тымныыны хайдах		

тулуйарын үерэппит		
4. Москваға үлэлээбитэ		

Методический паспорт

предметэ	Тыл үөрэбэ
Ис хоһооно (содержательная область)	Биллиилээх киһи олоһо
Ханнык сатабылы тургутара (проверяемая компетентность)	Тиэкистэн информацияны булар сатабыл (находить и извлекать информацию)
Аабы сатабыла	Тиэкискэ суруллубут чахчылары булуу (находить в тексте конкретные сведения, заданные в явном виде)
Соруга (контекст)	Үөрэтэр (образовательный)
Уустуга (уровень сложности)	судургу
Хоруйа (формат ответа)	Талар эппиэт
Тугу сыаналыыра	Тиэкискэ баар чахчыны өйдүүрэ (умение понимать фактологическую информацию)
Хас баал ылаа (максимальный балл)	3
Сөп эппиэт: баар-2,3. Суох-1,4	
Барытын сөпкө хоруйдаабыт	3
Түөрт хоруйтан биирэ сыһаа эбэтэр үс сөпкө бэлиэтээбит	2
Түөрдү бэлиэтээбит, онтон иккитэ сыһаа	1
Хоруйдаабатах эбэтэр үс сыһаалаах	0

2 тиэкис.

Владимир Ларионов аата аһары тымныы килиимэккэ тимир матырыйааллар төһө тулуйумтуоларын чинчийи эйгэтин кытары сибээстээх. Владимир Петрович энтузиаст быһыытынан манньк ыраах сиргэ ураты эспэриминнэри онорон билим түмүгүн ситиспитэ. Академик Ларионов уонна кини биир идэлээхтэрэ ураты арыыйылаа уонна практикаға туттуллар сүбэлэрэ тутууга, энэргиятикэбэ, тырааныспар салаатыгар туһаныллар, өрөспүүбүлүкэбэ уонна Илин Сибииргэ көмүһү, алмааһы, таас чоҕу, ньиэби хостоһун бырамыысыланнаһын сайыннарыыга туһуламмыт научнай-тэхэниичэскэй үлэлэргэ олук буолбуттара.

3 тиэкис.

Владимир Петрович олоһун аргыһа, кэргэнэ, РФ үтүөлээх бырааһа Люция Ларионова: «Владимир Петрович оскуолаға үөрэнэр сылларыттан бу тымныы тыйыс сиргэ дьоммут олоһо ыарахан, ону биһиги хайдах тупсарабыт диэн бэйэтэ улахан киһи курдук оччоттон саныыра, долгуйара. Промышленность, научнай-техничэскэй үөрэхтээһин сайдыахтаах, техникэбэ үлэлиир сахалар тахсыахтаахтар диэн сыал-сорук туруоруммута. Ол санаатыттан туораабакка, олоһун тухары Сахатын сирэ сайдарын туһугар үлэлээбитэ, техничэскэй хамсааһыны ажалбыта. Онон, оҕолор, билингниттэн туох туһаны ажалыахтаахпытый диэн саныыр, толкуйдуур буолун, Сахабыт сириг, Россия патриоттара буола үүнүн», — диэн баға санаатын эттэ.

4 тиэкис.

РАН чилиэнэ, СӨ Академиятын академига, бэрэпиэссэр **Никита Соломонов:**

Владимир Ларионов научнай оскуолатын биир уратыта – кини тыйыс хотугу усулуобуйаға тимир ис-тас көрүнүн уонна тиэхиникэни оноруу тэнэ, быраактыка нөнгө олоххо киллэри уонна көдүүстээхтик туһаныы. Ону ааһа баран, норуот

хаһаайыстыбатыгар улахан суолталаах эбийиэктэргэ туһанылларын ситиһиллибитэ. Владимир Петрович үлэлэрэ «Дьокуускай–Покровскай», «Мастаах–Бэстээх», «Лена–Туора Күөл», «Лена – Мүрү күөлэ» магистральнай гаас турбаларын ситимин онорууга уонна тутууга, Бүлүү өрүһү туоруур гаас ситимин тардыыга, уо.д.а. сүнкэн тутууларга туһаныллыбыттара.

5 тиэкис.

Геолого-минерологическай наука дуоктара **Григорий Фрадкин** бэлиэтиир: «Владимир Петрович «Саханефтегаз» сайдыытын хампаанньатыгар олус көхтөөхтүк кыттыбыта. Ньиэп уонна гаас проблемаларын чинчийэр институт тэриллиитин сомоҕолообута. Ол үлэлэргэ дьин стратег быһыытынан бэйэтин көрдөрбүтэ. Оччолорго Япония, Кытай уонна Соҕуруу Корея учуонайдарын кытары ыкса сибээстэһэн, Соҕуруулуу-Илин Азияҕа гаас тырааныспарын тиһигин тутууну, норуоттар икки ардыларынааҕы тэрилтэни тэрийиини көбүлээччинэн буолбута. Ол курдук, Владимир Ларионов өссө үйэ чиеппэрин анараа өттүгэр, Кытайга баар бөдөн гаас турбатын тутуутун эрдэттэн сэрэйбитэ».

2. Сорудах: Эһиэхэ В.П.Ларионов өйдөбүнньүгэр анабыл суругу айын диэн сорудахтаабыттар. Сурук судургу, өйдөнүмтүө уонна түөрт строкаттан ордуга суох буолуохтаах.

Эн анабыл суругун:

Умнуохпут суоҕа _____

Методическай паспорт

предметэ	Тыл үөрэҕэ
Ис хоһооно	Биллиилээх дьон олоҕо
сатабыл	Ааҕар сатабыл
Ханнык сатабылы тургутара (проверяемая компетентность)	Аахпыты өйдөөһүн уонна туһаны (интегрировать и интерпретировать информацию)
Соруга (контекст)	практическай
Уустуга (уровень сложности)	Уустук (высокий)
Хоруйа (формат ответа)	Толору эппиэт (развернутый ответ)
Тугу сыаналыыра (объект оценки)	Бэйэ үлэтигэр тиэкис араас кэрчиктэриттэн түмүк оноруу (в монологическом высказывании делать выводы на основе интеграции информации из разных частей текста)
Хас баал ылара	5
Оҕо үлэтэ манньк буолуон сөп: Умнуохпут суоҕа эн үлэбин, Саха сириг сайдыытыгар кылааккын, тымныыны үөрөппит арыыйыларгын, аан дойдуга аатырбыккын.	
Үс чахчыны холобурдаабыт	3

Икки холобура сөп	2
Биир холобура сөп, атына сыһа эбэтэр этиллибити хатылааһын буоллабына	1
Холобура сыһа эбэтэр толорботох	0
Эппиэтигэр 2 ордуга суох сыһалаах (сурук бэлиэтигэр, таба суруйууга, тылы сөпкө туттуга)	2
Эппиэтигэр 3 ордуга суох сыһалаах (сурук бэлиэтигэр, таба суруйууга, тылы сөпкө туттуга)	1
4 эбэтэр онтох элбэх сыһалаах	0

3 сорудах. Бу тизкистэргэ академик туһунан кэпсэнэр. Бу дыһынээх чахчылар дуу, дыон тус санаата дуу? Таблицаҕа сөптөөх диэбиккин бэлиэтээ.

Бэриллит этии чахчы (факт) дуу дыон санаата дуу (мнение)	Чахчы (факт)	Санаа (мнение)
1. Ларионов арийыыларын Саха сиригэр гаас ситимэ тардылларыгар туһаммыттар		
2. Ларионов дыһынээх патриот киһи		
3. Ларионов Саха сиригэр бастын учуонайа		
4. Атын дойдубулар кытта сибээстээх үлэлээбитэ		

Методический паспорт

предметэ	Тыл үөрэхтэ
Ис хоһооно	Билиилээх дыон олоҕо
сатабыла	Ааһар сатабыл (читательская грамотность)
Ханнык сатабылы тургутара (проверяемое читательское умение)	Чахчыны уонна тус санааны арааран өйдөөһүн
Уустуга (уровень сложности)	орто
эппиэтэ	талаар
Сөп эппиэттэр:	
Чахчы-1,4. Санаа-2,3	
Түөрт эппиэтэ сөп	3 баал
Түөрт эппиэттэн үһэ сөп	2
Түөрт эппиэттэн иккитэ сөп	1
Үс эппиэтэ сыһа эбэтэр толорботох	0

Литература:

1. Методические рекомендации по использованию в учебном процессе банка заданий для оценки читательской грамотности обучающихся. ФГБНУ «Федеральный институт педагогических измерений» [Электронный ресурс] // Официальный сайт.

URL:<https://fipi.ru/>

2. «Сборник методических материалов по формированию и развитию функциональной грамотности обучающихся» Сборник материалов регионального конкурса// сост. Червонец О.Л. – Томск: ТОИПКРО, Декабрь 2023. – 299 с. // Часть II.

3. Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования [Электронный ресурс]// Официальный сайт. URL: <https://fgosreestr.ru/>

4. <https://larionov2020.tilda.ws/>

5. <https://www.sakhaparliament.ru/lenta/103-sakhalyy/yopsastiba/14755-olo-kho-sirin-j-bukhatyyra>

6. <https://sakha-sire.ru/hievrazijskaj-simpozium-yletin-sagalaata/?ysclid=m8o8e3th5n583384338>